

ITALYAN VA O'ZBEK ERTAKLARIDA YAXSHILIK VA YOMONLIK G'OYALARINING MADANIY TALQINI

Ergashova Baxora Sayfillo qizi
O'zDJTU mustaqil tadqiqotchisi
ergashova.baxoram@gmail.com

Annotatsiya

Mazkur tezisda italyan va o'zbek ertaklarida ilgari suriladigan axloqiy va falsafiy g'oyalar tahlili ko'rib chiqiladi hamda "yaxshilik va yomonlik" tushunchalarining g'oya sifatida talqiniga alohida to'xtalib o'tiladi, ularning madaniy funksiyalari yoritiladi. Asosiy tahlil obyekti sifatida Janni Rodarining Chippolino obrazi hamda o'zbek ertagidagi To'g'rivoy obrazi olinadi.

Kalit so'zlar: qadriyat, yaxshilik va yomonlik tushunchasi, Chippolino, To'g'rivoy, satira, yumor.

Annotation

This thesis analyzes the moral and philosophical ideas presented in Italian and Uzbek fairy tales, with particular focus on the interpretation of the concepts of "good and evil" as ideas and their cultural functions. The main subjects of analysis are the character of Cipollino by Gianni Rodari and the character of To'g'rivoy from Uzbek fairy tales.

Keywords: values, the concept of good and evil, Cipollino, To'g'rivoy, satire, humor

Аннотация

В данной тезисной работе рассматривается анализ моральных и философских идей, представленных в итальянских и узбекских сказках, с особым вниманием к трактовке понятий «добро и зло» как идей и их культурных функций. Основными объектами анализа являются образ Чипполино Джанни Родарии и образ Тугривой из узбекских сказок.

Ключевые слова: ценности, понятие добра и зла, Чипполино, Тўғривой, сатира, юмор

Kirish. Ertaklar har bir xalq madaniyatining ildizlarini, axloqiy qadriyatlarini va milliy dunyoqarashini aks ettiruvchi og'zaki ijod shaklidir. Italyan va o'zbek ertaklarini lingvokulturologik nuqtayi nazardan o'rganish, til va madaniyatning o'zaro bog'liqligini aniqlashga, shuningdek, madaniyatlararo tafovut va o'xshashliklarni chuqurroq anglashga imkon beradi. Lingvokulturologiya – bu tilni

faqat aloqa vositasi sifatida emas, balki madaniyatni o'zida mujassamlashtiruvchi muhim fenomen sifatida o'rganadigan fan bo'lib, u frazeologizmlar, metaforalar, til etiketi kabi birliklar orqali xalqning mentalitetini ochib beradi. V. N. Teliya, A. V. Kunin, E. M. Vereshchagin kabi olimlar til birliklari orqali xalq madaniyatining tarixiy, diniy, ijtimoiy va axloqiy qadriyatlarini tahlil qilishning asoslarini ishlab chiqqan. Italyan ertaklari, ayniqsa Italo Calvino tomonidan to'plangan "Fiabe italiane" asarida jamlangan hikoyalar, aksariyat hollarda diniy, fantastik va ijtimoiy-maishiy motivlarga boy bo'lib, ularning tilida janubiy Italiya dialektlari va mahalliy leksik birliklar faol qo'llaniladi. Masalan, "La Befana" yoki "Giufà" kabi ertak qahramonlari nafaqat milliy, balki diniy ramzlar bilan uyg'unlashgan. Shu bilan birga, bu ertaklar ijtimoiy tengsizlik, mehnatga hurmat, xushomadgo'ylik, kuchli iymon va ma'naviy sabr kabi g'oyalarni o'z ichiga oladi.

O'zbek xalq ertaklarida esa ko'proq axloqiy tarbiya, mehnatsevarlik, donolik, sadoqat, katta-kichikka hurmat kabi qadriyatlar yetakchi o'rinni egallaydi. Bu ertaklarda qo'llanilgan frazeologizmlar – masalan, "ko'zi ochildi", "boshi osmonga yetdi", "og'zidan bol tomidi" kabi ifodalar – xalqning nutqiy madaniyati va tarixiy tajribasi mahsulidir. Italyan ertaklarining yana bir xususiyati shundaki, ularning ko'pi ironik yoki satirik tusda bo'lib, kuchli obrazlar va realistik ifodalar orqali hayotiy haqiqatlarni ochib beradi. Masalan, Jufà obrazining noodatiy harakatlari orqali aslida atrof-muhitdagi nuqsonlar fosh etiladi. Bunday satirik yondashuv italyan xalqining so'z o'yinlari, metaforik ifodalari va dialektlari orqali yanada boyitilgan. O'zbek ertaklarida esa ramzlar ko'proq didaktik xususiyatga ega masalan, qaroqchi dev, sehrli parilar yoki turli sinovlar orqali ertak qahramoni axloqiy kamolotga erishadi. Qahramonlarning yo'li – bu ruhiy va ma'naviy o'sish yo'lidir. Bu holat Vladimir Proppning ertaklar morfologiyasiga oid nazariyasini qo'llash orqali oson anglashiladi: har ikki xalq ertaklarida ham muayyan strukturaviy birliklar – qahramonning sarguzashtlar uchun o'z uyini tark etishi, turli sinovlardan o'tishi, g'alaba qozonishi va mukofotlanishi kuzatiladi, biroq ularning mazmuni madaniy kontekstga bog'liq ravishda farqlanadi. Til madaniyatning ko'zguisidir. O'zbek ertaklarida xalqning odob-axloqi, e'tiqodi va urf-odatlar har bir jumlada sezilib turadi. Masalan, katta yoshdagilarga "ota", "bobo" deb murojaat qilish, mehmonni kutishdagi marosimiy nutqlar, iboralar – bu milliy madaniyatning til orqali aks etishidir.

Shu bilan birga, til etiketi – ya'ni madaniyatda qabul qilingan so'zlashuv qoidalari ham ertak matnlarida muhim rol o'ynaydi. Italyan ertaklarida esa ko'proq ijtimoiy rollar, diniy iboralar va ba'zan parodiya uslubida yozilgan dialoglar orqali madaniy tafovut namoyon bo'ladi. Italo Kalvino o'z to'plamida bu xilma-xillikni dialektlar va

leksik qatlamlar orqali saqlab qolgan. O‘zbek tilida esa ertak matnlari odatda adabiy til normalari asosida yozilgan bo‘lsa-da, xalqona leksik birliklar hisoblangan “uzoq yo‘l yurish”, “qismatga sababchi bo‘lish”, “taqdirga ergashish” kabi tushunchalar orqali madaniyatning aniq xususiyatlari ochib beriladi. Ikki xalq milliy tushunchalari va yashash tarzida madaniyatlararo o‘xshashliklar ham mavjud. Har ikki xalq ertaklarida ham axloqiy g‘oyalar, yaxshilik, yomonlik, haqiqat, sabr, adolat, sadoqat kabi qadriyatlar asosiy mavzu sifatida doimiy takrorlanadi. Biroq ularning talqini va ifoda shakli o‘ziga xosdir: o‘zbek ertaklarida mehr-muhabbat, sabr-toqat orqali halollikka erishish asosiy yo‘l sifatida berilsa, italyan ertaklarida esa ko‘proq donolik, aql bilan yomonlikni yengish g‘oyasi ilgari suriladi. Bu esa til vositalarida ham aks etadi: o‘zbek ertaklarida nasihatga boy nutq shakllari ko‘p uchrasa, italyan ertaklarida esa so‘z o‘yini, allegoriya va satira vositalari orqali badiiy ifoda kuchaytiriladi. Xulosa qilib aytganda, italyan va o‘zbek ertaklarining lingvokulturologik xususiyatlarini o‘rganish orqali har ikki xalqning madaniy tafakkuri, tarixiy tajribasi, til etiketi va axloqiy me‘yorlari haqida chuqur xulosalar chiqarish mumkin. Til birliklari – ayniqsa frazeologizmlar, metaforalar, maqollar ertaklarning badiiy ta’sirchanligini oshirish bilan birga, xalq ruhiyatini ham ifodalaydi. O‘zbek va italyan ertaklari o‘rtasidagi umumiyliklar madaniy universal qadriyatlarning mavjudligidan dalolat bersa, tafovutlar esa har bir xalqning o‘ziga xos madaniy yo‘nalishini ko‘rsatadi. Bu esa lingvokulturologik tadqiqotlar uchun boy tadqiqot maydonidir. Quyida biz sizlar bilan Chippolino hamda To‘g‘rivoy obrazlarining ma’naviy va majoziy xususiyatlarini tahlil qilib chiqamiz. Chippolini obrazi mashhur italyan bolalar yozuvchisi J.Rodarining ertak qahramonlaridan biri hisoblanib, uning obrazi o‘zida qator ma’no maydonlarini mujassamlashtiradi. Chippolino nomining o‘zi lingvokulturologik jihatdan metaforik xarakterga ega bo‘lib, “cipolla” – italyan tilida “piyoz” degani, “-ino” esa kichraytiruvchi qo‘shimcha hisoblanadi, bundan ko‘rinib turibdiki, *Chippolino* – “kichkina piyozcha” degan ma’noni bildiradi. Yozuvchi piyozni(sabzavotni) ijtimoiy sinf vakiliga aylantirib, oddiy xalq timsoli sifatida foydalanadi. Piyoz qavatma-qavat tuzilgan, har bir qavati ajralib turadi – bu esa xalqning turfa qatlamlardan iboratligini, har bir qavat ortida iztirob, mehnat va og‘riq yashiringanini anglatadi. Bu obraz metaforik jihatdan kambag‘allik, mehnatkashlik, oddiylik va halollikni ifodalaydi. Chippolino – italyan jamiyatida mavjud bo‘lgan ijtimoiy tengsizlik, adolat izlash, va xalqparvarlik g‘oyalarini o‘zida mujassamlashtirgan qahramon. Chippolino va uning do‘stlari oddiy, quvnoq, lekin aql bilan harakat qiladigan qahramonlar bo‘lib, ular orqali Rodari italyan xalqining anti-fashistik kayfiyatini, sinfiy kurashga bo‘lgan ehtiyojini badiiy ifodalaydi. Chippolinoning nutqlarida oddiylik, samimiylilik va sadoqat kabi italyan xalqining

muhim madaniy qadriyatlari aks etadi. U do‘stlariga “Biz birlikda kuchmiz”, “Odamlarga yordam berish kerak”, degan oddiy, lekin chuqur ahloqiy nutqlar bilan murojaat qiladi. Bu esa italyan tilidagi madaniy stereotiplardan biri bo‘lgan hamjihatlik va oilaparvarlikning badiiy ifodasidir. Chippolino – bu oddiy bolalar qahramoni emas, balki madaniyatlararo dialogga xizmat qiluvchi obrazdir. Uning tilidagi soddalik – xalqning madaniy xususiyatlarini aks ettiradi; metaforik ismi madaniy kod sifatida ishlaydi; harakatlaridagi ijtimoiy mazmun esa universal qadriyatlarni ifodalaydi. Shu bois, Chippolino nafaqat italyan bolalarining, balki dunyo bolalarining ongida adolatga intilish, do‘stlik va kurash g‘oyalarini uyg‘otadi. U lingvokulturologik jihatdan tahlil qilinganda italyan xalqining tili, etiketi, tarixiy ruhiyati va axloqiy tushunchalarining badiiy modeli sifatida qaraladi.

O‘zbek xalq ertaklaridan biri bo‘lgan “To‘g‘rivoy va Egrivoy”da ham To‘g‘rivoy obrazi orqali rostgo‘ylik, halollik, mardlik va yaxshilik g‘oyalari ilgari suriladi. Egrivoy qanchalik yomonliklar qilmasin, To‘g‘rivoy unga yaxshilik qilishda davom etadi va ertak so‘ngida Egrivoy o‘zi qazigan chohga o‘zi tushadi va jazosini oladi. O‘zbek xalq ertaklarida har doim axloqiy va tarbiyaviy xulosalash muhim ahamiyatga ega, ya‘ni “qissadan hissa shuki” deyilganda, albatta o‘quvchi ertakni xulosalay olishi lozim. O‘zbek xalq ertaklarida ham ko‘pincha milliy qadriyatlar, urf-odatlar ulug‘lanadi, ayniqsa, to‘y marosimlariga alohida e‘tibor qaratiladi:”Qirq kecha-yu, qirq kunduz to‘y berishibdi”, “Karnay-surnayning ovozi yetti mahallaga eshilibdi”. Bu kabi iboralar madaniy kodlarni ko‘rsatib berishga xizmat qiladi. Xulosa o‘rnida shuni aytishimiz joizki, folklor xalqlar etnografiyasi va antropologiyasini ko‘rsatib berishda juda muhim ahamiyatga ega, shunday ekan ikki xalq ertaklarining lingvokulturologik tahlili orqali tillardagi allamorfik va izomorfik xususiyatlarni yoritishimiz mumkin bo‘ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B.Ergashova. Lingvokulturologiya – til va madaniyatning o‘zaro bog‘liqligi. Xorijiy filologiya №2 (95): 141-146 betlar.
, 1921 – 103-bet
- 2.Usmonova Sh. “Lingvokulturologiya” (darslik). – Toshkent, 2019 – 82-bet
- 3.V.V. Vorobyov. Лингвокультурология: теория и методы. – РУДН (Rossiya Do‘stlik Universiteti), 1997 – 36-bet
- 4.Eragashova B., O‘zbek folklorshunosligining tarixi va taraqqiyoti. – So‘z san‘ati jurnali, 2024.
- 5.V.N. Teliya. “Русская фразеология: Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты”, Школа «Языки русской культуры», 1996 – 123-bet.